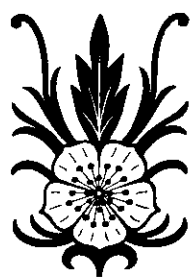

Nga Mahi a te Hui
o te Hahi Maori
i te takawa
e Heretaunga, i tu ki
te Ruataniwha, ki Te
Wairoa i te 8 o nga ra
o Maehe, i te tau 1909.

Turanga: Na Te Wiremu Hapata i ta,
ki te Perehi ki Te Raukahikatea: 1910.

NGA TANGATA O TENEI HUI.

TUMUAKI: TE PIHOPA.*

MINITA:

TE WIREMU HAPATA, *Atirikona*.

AATA WIREMU	...	...	...	Nukutaurua
WI PARAIRE TE RANGIHUNA*	...	...	...	Wairoa
HEMI HUATA	...	...	...	Mohaka
PEREIIHA TUAHANGATA*	...	...	...	Moteo
KATENE PUKERUA*	...	...	...	Waipatu
EHEKIERA TE RARO	...	...	...	Waipawa
NIRAI RUNGA*	...	...	...	—

MAOAI REIMANA:

Rewi Tamihana	...	...	...	Ruataniwha
Hekera Poŋa	...	...	...	Nukutaurua
Rewiri Whatuirā	...	...	...	Mohaka
Te Mana Tamihana	...	...	...	Mohaka
Hirini Whatuirā	...	...	...	Te Reinga
Urupeni Kaihote	...	...	...	Te Uhi
Tuta Hapimana	...	...	...	Ramoto
Kiŋi Rotoatara	...	...	...	Whakahi
Kerei Te Ota	...	...	...	Whakapau
Kereru Eriepere	...	...	...	Rangiahua

*Kihai ena i tae ki te Hui.

HE TUHITUHI

I nga Mahi a te Hui o te Hahi Maori i te takiwa o Heretaunga, i tu ki te Ruataniwha, ki Te Wairoa, i te 8 o nga ra o Maehe, i te Tau 1909.

I TE Ratapu, te 7 o Maehe i mine i te hunga o te Hui me te tangata whenua ki te karakia, e 23 te hunga i tango i te Hapa a te Ariki; ko te ohaoaha, e £4 3s. 3d., i whakaritea mo te perehi i nga mahi a te Hui.

He kore no te pihopa i tae ki te hui i tu ai a Te Wiremu Hapata, Atirikona hei Tumuaki. I te Manei ka mine ano te Hui. Karangirangitia ana nga inoi me te whakao ano enei:—

Minita : Hapata Wiremu, Henare Te Wainohu, Hemi Huata.

Mangai Reimana : Rewi Tamihana, Te Mana Tamihanai Rewi Whatuira, Hekera Ponga, Hirini Whatuira, Urupen, Kaihote, Tuta Hapimana, Kingi Rotoatara, Kerei Te Ota, Kereru Eriepere.

Ka mea te tumuaki kua tu te Hui. Ka timataia te mahi ki te inoi. Katahi ka korerotia e te tumuaki te whaikorero a te Pihopa.

TE WHAIKORERO A TE PIHOPA KI TE HUI O TE HAHU MAORI, 1909.

HOA ma, e nga Minita, e nga Manai o te iwi, Tena Koutou. Taku kupu tuatahi he whakawhetai ki te Atua mo tona atavhai ki ahau i te tau kua pahure nei, i oku rerega i te moana, i toku nohoanga ki Ingarani, a hoki noa mai ki to tatou nei whenua, ki a tatou nei mahi.

Te take o toku haere, kei te mohio ano koutou, he whakaminenga tanata i karangatia hei rapu i nga tikanga e riro mai ai nga iwi katoa ki raro ki te maru o Te Karaiti. Te tuatahi, no te 15 o nga ra o Hune i timata ai. Ehara i te

mea ko nga Pihopa anake me nga Minita, eŋari he tini noa atu te tane, te wahine, no nga wahi katoa o te ao e rite nei ki a tatou te whakahaere i nga tikanga o te Hahi. Te mahi nui o taua ra he karakia, he whaki i te hara, ara i te ŋoikore o te Hahi i nga tau e maha kua pahure nei i kore ai e tere te haere o nga kupu a te Atua ki nga wahi katoa o te ao; he inoi hoki i te wairua mahara, i te kaha, e ngahau ai te mahi i nga wa e takoto mai nei. He ngahau te korero i nga ra e ono, i te awatea, i te po; a, i te 24 o nga ra, i te Ra o Hoani Kai-iriiri, ka tu he karakia whakawhetai. I hui katoa ki a Paora whare-karakia, he mano tini te tangata. Tetahi tohu o te whakawhetai ko nga kohikohi o ia wahi, o ia wahi o te Hahi i tapaea e nga Pihopa ki runga ki te Tepara Tapu. Te huinga o nga moni katoa i tapaea hei whakaneke i te Kijitanga o Te Karaiti e £333,208.

No te 6 o nga ra o Hurae i timata ai te runanga o nga Pihopa ki Lambeth. E rua rau e wha tekau ma rua, he Pihopa anake; kahore he tangata ke i uru. No te 6 o Akuhata tenei i mutu ai. Tena ano etahi o nga kupu i whakapuakina e nga Pihopa e ata tau ana hei maharahara ma te Hahi Maori.

1. Te tauira mo te Hahi, ko te Karaiti, "kiai nei i haere mai kia mahia he mea mana, eŋari kia mahi ko ia." Ta te Hahi e whai ai, ko nga tangata katoa kia matau ki a Te Karaiti e aroha nei ki a ratou, kia whiwhi hoki ki te ora. Ma te Hahi hoki ia e whakaatu, me ana mahi, me ana tikanga, hei tirohanga ma te tangata.

2. Tetahi putanga mo tenei tu whakaaro, ko te whakaako i nga tamariki o nga kura ki nga kupu a te Atua; ehara i te mea kia mohio kau ki nga korero mo nga mahi a Te Karaiti, mo ana kupu whakaako; eŋari kia mohio ki a ia, ko ia ano te Kai-whakaora o tenei, o tenei. He maumau ako noa hoki ta nga tamariki i nga kupu o te Karaipiture ki te kore a Te Karaiti

e waiho hei tauira mo te mahi, i te mea kua uru nei ratou ki tona tinana, kua whakawhivhia mai hoki ki tona Wairua hei tohutohu, hei whakakaha; e hono tonu nei taua Wairoa te riro mai i ruā i te inoi.

3. I puta ano he kupu mo ōa raruraru e tupu ana i ruā i te marena. I mua kotahi tonu te ture mo te marena. No muri nei ka rere ke ta te Paremete ture, me te mau ano te Hahi ki te ture tawhito, ara ko te here o te marena, e kore e taea te wewete. Rite tonu tenei ki ta Te Karaiti kupu, "Ko a te Atua i hono ai kua e wehea e te tangata;" me tenei, "Ki te marena tetahi i te wahine i whakarerea e puremu ana ia."

Ki te ture tawhito, ara ki ta te Hahi, e kore e tika kia marena te tangata pouaru i te teina, tuakana tupu ranei o tana wahine kua mate, kia marena ranei te wahine pouaru i te tuakana, teina tupu ranei o tana tane kua mate. Inaianei kua whakaaetia enei tu marena e te ture a te Paremete. Te take o ta te Hahi, ko te kupu o te Karaipiture, "Ko raua tokorua hei kikokiko kotahi." I te mea hoki kua oti te marena, kua riro te tuakana, teina ranei o te wahine hei tuahine tupu mo te tane, me te tuakana, teina ranei o te tane hei tuāne tupu mo te wahine; koia enei i araitia ai kia kua e marena. Kia tupato tatou kei takahia e tatou ta te Atua i whakatakoto ai.

4. He kupu nui ano tetahi mo te whakawhivhi i te huā e hapa ana ki ōa taonga o te Roŋo-pai o te Karaiti. Kua e kaiponuhia ōa mea e tae ai te Roŋo-pai ki ōa iwi e hapa ana; eŋari me uru katoa ōa tangata o te Hahi ki ōa kohikohi mo taua mahi; kua hoki e puritia e ona uri te tangata e mama ana hei hari i taua taonga. Tetahi mate nui o te Hahi Maori, he wareware ki te nui, ki te pai o te taonga kua whakawhivhia mai nei e te Karaiti. E kitea ana tenei ōkau wareware ki te ahua

whakaparahako a nga tangata o te pariha ki te Minita. Kahore nei e maharatia nga kupu a Paora, "Kua ruia nei e matou nga mea wairua ma koutou he mea nui ianei ki te kotia e matou a koutou mea o te kikokiko?" Me tenei, "Te tangata e whakaakona ana ki te kupu, me whakawhivhi e ia tona kai-whakaako ki nga mea pai katoa." Kahore rawa te Minita e ora i ta te iwi e whakarite nei hei oranga mona; kahore hoki he whare tika hei nohoanga mona. Me i kore te mahi a te taha Pakeha o te Hahi kua mate rawa atu nga Minita o te taha Maori. Ehara i te mea he rawakore no te iwi Maori, engari he ahua whakaparahako ki te mahi a Te Karaiti. Ko nga kohikohi a te taha Pakeha, horomia ana e te taha Maori; te tukua atu hei hari i te Roopu-pai ki etahi wahi.

Tera atu ano etahi kupu a te runanga Pihopa, e kore e taea te ata korero inaianei.

Tetahi mate o tatou inaianei ko etahi o nga pariha e hapa tonu ana i te Minita. Ko etahi o nga Minita o nga tau kua pahure atu ra kua kaumatuatia, kua kore e whai kaha. Ko Tamihana Huata, kua tutuki ki te okiokianga i te mea kua 47 nga tau o tona minitanga. No mua tata ake nei hoki, ara no te 29 o Huanuere, ka moe a Aperahama Tamihere: ki ta te tangata ki, kihai i ata tutuki ona ra. He mea enei e hono ai ta tatou inoi ki te Ariki nana te kotia, kia tonoa e ia he kai-mahi ki tana kotia.

Tera ano tetahi mea e puta nui ai a tatou inoi ki te Atua, ko te mahi i timataia nei e Mihi Toera raua ko Rotu ki Ruatoki. Ko taua wahine i paia e te mate, a hoki ana ki Australia. Te ki a nga takuta, e roa tona mate e kore ai e hoki wawe mai ki tana mahi. Me whakawhetai ano ia tatou ki te Atua mo te kuwaha kua tuwhera nei ki tera wahi e tapoko ai te marama o te Roopu-pai ki reira, mo tana whakakaha hoki i a Rotu raua ko tona hoa, ko Ewa Wi Repa ki te hapai i te kara a Te

Karaiti ki taua wahi i enei marama ka maha nei o te ngarongo o Mihi Toera.

Kua whakaaturia i te tau ka hori nei te mate kua pa ki nga kura mo a tatou tamariki i Te Aute, i Hukarere, ara ko te kore o nga moni e puta ana i te whenua e rana hei whakaora i nga whare, hei whakatupu hoki i aua kura e rua. Kei te namaia he moni, £1000 e nga Trustees e oti ai nga whare te whakaora, e ata tupu ai hoki nga kura. Kei te whai rawa te iwi Maori inaianei e taea ai te kohikohi moni i a tau, i a tau, mo te itereti o te moni i namaia, mo te whakahoki hoki i te tinana o taua moni. He nui nga moni e puta ana i enei tau mo te wuuru, mo te hipi, mo nga reti whenua hoki ki te Pakeha. Tera e uaua te tono i te utu mo nga tamariki tane, wahine ranei e tae ana ki aua kura; engari ano te puta o te whakaaro o te hua kua whakatupuria ki aua kura, o o ratou matua hoki.

Taku kupu whakamutunga, he poroporoaki i te mea ka tae nei oku tau ki te 80. Na te atahai nui o te Atua i tutuki ora ai ahau ki enei ra; otira he mauui te mea e tata ana ki te tinana o te kaumatua i kore ai e ata taea nga mahi; koia i puta ai taku ki ki to tatou Pihopa Tumuaki kia maunu ahau i runga i taku mahi a te ra whakamutunga o Hune e takoto mai nei. Heoi ma te Atua e manaaki tana iwi e noho nei i tenei takiwa te mahi hoki ma tatau he inoi tonu ki a ia kia ata tohutohuria e ia te hua mana nei e whirivhiri tetahi tanata tika hei whakahaere i tenei wahi o tana Hahi, me te tuku mai i tona Wairua ki a tatou katoa kia ngakau-nui ai tatou ki te whakatutuki i te mahi kua rite nei i a ia hei mahi ma tatou.

DA MOTINI A TE HUI.

1. Na Rev. H. Huata, raua ko Rewi Tamihana :—

"He whakamihhi atu tenei na te hui mo te whai-korero a te Tumuaki, he tono hoki tenei kia perehetia."

Whakaaetia ana.

2. Na Rev. H. Huata, raua ko Rewi Tamihana :—

"Kia whakaturia ko Rev. H. Wainohu hei kai tuhituhi mo nga mahi a te Hui."

Whakaaetia ana.

3. Na Revs. H. Huata, raua ko H. Wainohu :—

"Ko tenei Hui e heke iho nei kia tu ki Mohaka."

Whakaaetia ana.

4. He patai na Rev. H. Huata :

"Kia tino whakamaramatia te rereketanga o te marena a te Kawana i ta te Hahi."

I utua e te Tumuaki :

"I mua noa atu heoi ano te marena ko tera ta te Hahi a e te tau 1852 i puta te ture a te Paremata kia matua tukua etahi pukapuka e te Kai-rehita katahi ka marenatia te tangata e te minita e te Kai-rehita ranei. Engari i mea taua ture kia kaua e pa te ture ki te iwi Maori. Heoi e mau tonu ana ki te iwi Maori te ture marena o mua—kahore ia he he ki te mea ka tikina atu ano e te tangata Maori nga mea a te Kai-rehita. Kei te mau tonu hoki i te Hahi katoa nga tikanga a te Hahi."

5. Na Rev. H. Huata, raua ko Rewi Tamihana :—

"Kia kaha nga tangata ki te pehi i nga mahi tohu nga Maori."

Whakaaetia ana.

6. Na Rev. H. Huata, raua ko Kereru Eriepere :—

“ Kia kaha ŋa taŋata a te Hahi ki te turaki i ŋa mahi kai waipiro.”

Whakaaetia ana.

7. He patai na Rev. H. Wainohu :—

“ Kia whakaaturia mai te tikanga mo ŋa wahine i marenatia e te Kawanatanga mehemea e pai ana, kia whakawhetaitia e te minita ? ”

I utua a te Tumuaki :—

“ I te mea kua marenatia te wahine Maori i ruŋa i ta te Kawanatanga tikanga he mea pai kia whakawhetaitia ina whanau tamariki. Eŋari tera ano te mea pai kia marenatia e te Hahi, ara kia uru te Hahi ki te inoi ki te Atua kia manaakitia taua marena ka uru ano te Hahi ki te whakawhetai.

8. Na Urupene Kaihote, raua ko Rev. H. Wainohu :—

“ Me tu he komiti kia tokotoru mo ia whare-karakia mo ia whare-karakia hei pupuri i ŋa moni o taua whare ma te minita o te pariha e whakarite ŋa taŋata o taua komiti.”

Whakaaetia ana.

9. Na Rev. H. Huata, raua ko Kerei Te Ota :—

“ Kia puta te kupu whakahe a te Hui nei mo ŋa minita mo ŋa manai o te Iwi mo te manere ki te haramai ki te hui.”

Whakaaetia ana.

10. Na Revs. H. Wainohu, raua ko H. Huata :—

“ Kia puta atu te kupu i tenei hui ki ŋa taŋata a te Hahi kia tautokona te mahi a te kaunihera marae inahoki he mahi kotahi ta te Hahi ta te Kaunihera ara he pehi i ŋa tikanga kino he whakaara i ŋa tikanga pai.”

Whakaaetia ana.

11. He patai tenei na Hirini Whatuira :—

“ Mehemea ka kaha te wahine i marenatia e te Hahi ki te hamene i tana tane mo te whakarerenga i a ia ? ”

I utua e te Tumuaki :

" E taea ano te hamene ko te marena a te Hahi he mea rite tonu ki tera i mua atu i te ture o te tau 1852, he mea mana hoki taua marena. Otira ehara i te mea marama, te whakaaro o te kooti ina hamenetia taua tanata."

12. He patai na Tuta Hapimana :

" Mehemea he utu mo te marena mo te iriiri."

I utua e te Tumuaki :

" Ki te mea i karangatia mo te marena kahore he utu e hia he mea pai ki whakaarohia e te tanata e marenatia ana na tini raruraru o te minita. Ki te hoatu he moni ki te minita kua takoto te tikanga kia tukua e te minita te tekau hereni ki te tahua penihana minita. Kahore he utu mo te iriiri. Ki te hoatu he moni ki te minita mo te iriiri mo te whakawhetai ranei me maka atu ki te moni a te Hahi."

13. Na Tuta Hapimana, raua ko Rewi Tamihana :—

" Kia whakaritea he tanata hei whakaako i nga Kura Ratapu."

Whakaaetia ana.

14. Na Kingi Rotoatara, raua ko Kerei Te Ota :—

" He tohe ta te Hui nei ki te Pariha o Wairoa kia whakaritea wawetia he wahi hei tuunga mo te whare minita kia hanga hoki taua whare."

Whakaaetia ana.

15. Na Rev. H. Wainohu, raua ko Tuta Hapimana :—

Kia puta te kupu ma tenei Hui ki te Pihopa me te pouri hoki o tenei hui mo tona mutuanga te tu hei Pihopa mo tenei pihopatanga."

Whakaaetia ana.

16. He patai na Rev. H. Huata :—

" Mehemea ko nga minita anake e uru ana mo te pooti whiriwhiri pihopa kaore nga manai me te iwi?"

I utua e te Tumuaki:

"Ko te tikaŋa mo te whirihiri pihopa koia tenei: ka karangatia te Hinota ki taua mea, ka whakaaria e tetahi minita tetahi tangata hei pihopa, ma tetahi manai reimana e tautoko, ka pootitia ai ki te whakaaetia e te tokomaha o ŋa minita e te tokomaha hoki o ŋa manai reimana, ka tu taua tangata hei pihopa."

17. Na Kerei Te Ota, raua ko Te Atirikona:—

"He mihi tenei na tenei Hui mo Tamihana Huata, minita, kua karangatia nei e te Atua ki tona okiokiŋa me te whakavhetai ano mo taua koroua i maha noa atu ona tau i whakakahangia ia ki te mahi ki te maara waina a te Atua."

Whakaaetia ana.

Katahi ka whakamutua e te tumuaki ki te manaaki.

I panuitia, i whakapumautia.

8 Maehe, 1909.

H. W. WILLIAMS, *Tumuaki.*

TURANGA:

Na te Wiremu Hapata i ta ki Te Raukahikatea.

